فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی، سال شانزدهم، شماره شصت و پنجم، ص۱۷۹-۱۴۹، پاییز ۱۴۰۱
Scientific Quarterly of Research on Addiction, Vol. 16, No. 65, P 149-179, Autumn 2022

مقاله پژوهشی
Research Article

نظام معنایی مصرف‌کنندگان ماری‌جوانا از اعتیاد: ارائه یک نظریه زمینه‌ای

احسان حمیدی‌زاده[۱]، مهران محبتی[۲]، محمد تقی عباسی شوازی[۳]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۰۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۰۸

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر کشف نظام معنایی اعتیاد از دید مصرف‌کنندگان ماری‌جوانا بود. **روش:** روش پژوهش نظریه زمینه‌ای بود که با ۲۰ نفر از جوانان شهر رشت که سابقه مصرف ماری‌جوانا داشتند، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته انجام شد و با شیوه نمونه‌گیری هدفمند-نظری داده‌ها جمع‌آوری و با کدگذاری باز، محوری، و گزینشی تجزیه و تحلیل شدند. **یافته‌ها:** برای عوامل تاثیرگذار در اعتیاد خوشایند: الف) عوامل زمینه‌ساز شامل ناهنجارشناخته شدن و تمایز دیدگاه، ب) عوامل زمینه‌ای شامل بینش اجتماعی فردی، گسترش جهان‌بینی، و فردیت محوری، و ج) عوامل مداخله‌گر شامل جامعه-پذیری دوستان و افزایش کیفیت دوستی شناسایی و استخراج گردید. همچنین، راهبردها شامل آگاهی به مرغوبیت ماده، خودمهارگری، و چارچوب مصرف بین مصرف کنندگان ماری‌جوانا بود. **نتیجه‌گیری:** عوامل نهادی، اجتماعی، و فردی در نظام معنایی مصرف‌کنندگان از اعتیاد مؤثر است. کنشگران با توجه به نوع مصرف، همچنین با عقلانی و آگاهانه در نظر گرفتن کنش خود و کارکردهای مناسب ماری‌جوانا در حیات اجتماعی‌شان، و اتکا به این ایده که کاش ماری‌جوانا در ایران هم آزاد بود، مصرف ماری‌جوانا را یک کنش اعتیادآور در نظر نمی‌گیرند. از سوی دیگر، تعریف اعتیاد که از جامعه و ساختارها نشات گرفته است را به‌مثابه یک برچسب می‌دانند که منجر به از دست دادن موقعیت اجتماعی کنونی‌شان می‌شود. افزون بر این، نظام معنایی مصرف‌کنندگان از اعتیاد در فرایند یادگیری و الگوسازی کنار همسالان نیز خلق و تقویت می‌شود و بر این باور هستند که ماری‌جوانا متمایز از دیگر مواد مخدر است و آن را یک فعالیت عادی در نظر می‌گیرند.

کلیدواژه‌ها: نظام معنایی، اعتیاد، ماری‌جوانا، نظریه زمینه‌ای

۱. نویسنده مسئول: استادیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. پست الکترونیک: ehaimdi@shirazu.ac.ir
۲. کارشناسی جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.
۳. استادیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

مقدمه

مردم سازه‌های[1] اجتماعی و فیزیکی را که در جهان با آن برخورد می‌کنند را برحسب فایده‌ای که برای آن‌ها دارد، تعریف می‌کنند و دانش‌شان بر چیزی استوار است که سودمندی آن برای آن‌ها ثابت‌شده باشد و بر همین پایه دانش‌شان را گسترش می‌دهند. کنشگران دارای هدف و مقصدی‌اند که کنش‌شان را در جهت آن و برای نیل به اهداف‌شان تنظیم می‌کنند. پس از اینکه تغییرات بنیادین اجتماعی در ابعاد گوناگون قرن بیستم پشت سر گذاشته شد افراد جامعه دیگر مانند جوامع سنتی در پناه یک نوع نظم اجتماعی یکپارچه، اندیشه و کنش نمی‌کنند. در جوامع فعلی، افراد و گروه‌های اجتماعی ادراکات متنوعی را تولید کرده و در بسط این تولید، خود را به شیوه‌های گوناگونی تعریف می‌کنند. به همین دلیل، باید تغییرات و بازسازی نظام معنایی پدیده‌ها را در جهان اجتماعی و رابطه کنشگر با جهان اجتماعی را بررسی کرد (ریتزر[2]، ۱۳۹۶). در همین راستا، تفسیر و معنابخشی به واقعیات و حقایق حاکم بر اعتیاد در نظام معنایی مصرف‌کننده ماری‌جوانا در دنیای مدرن به مسئله تبدیل می‌شود.

مسئله اعتیاد در برخی از جوامع نوعی نقض قانون در نظر گرفته می‌شود، شخص ناقض قانون، یک فرد خاص دیده می‌شود، کسی که نمی‌توان به او اعتماد کرد تا طبق قوانین مورد توافق گروه زندگی کند او یک فرد بیرونی در نظر گرفته می‌شود؛ اما شخص معتاد ممکن است دیدگاه متفاوتی نسبت به موضوع داشته باشد. او ممکن است قاعده‌ای را که بر اساس آن مورد قضاوت قرار گرفته است را نپذیرد و ممکن است کسانی که درباره او قضاوت می‌کنند را صالح یا دارای حق قانونی نداند (بکر[3]، ۱۹۶۶). بر این اساس، اعتیاد به یک واژه مبهم تبدیل‌شده است (کوینترو و نیچتر[4]، ۱۹۹۶). اعتیاد معمولاً برچسبی برای محکوم‌کردن کسانی که عاداتی دارند و انجام کاری را توجیه می‌کنند؛ استفاده می‌شود. برچسب اعتیاد نیز به‌عنوان بهانه‌ای برای عدم ترک موفقیت‌آمیز این عادت به کار می‌رود (آکرز[5]، ۱۹۹۱). در همین راستا، بین نظام معنایی مصرف‌کنندهٔ ماری‌جوانا و مخالفان آن

1. Constration
2. Ritzer
3. Becker
4. Quintero & Nichter
5. Akers

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

شکافی حاکم است و مصرف‌کنندگان ماری‌جوانا با دلالت‌های متنوع، اعتیادآور بودن را خاصیت این ماده نمی‌دانند. از این‌رو تاکید بر نظام معنایی گروه‌های مصرف‌کننده بر ابعاد و جنبه‌های این مصرف، منعکس‌کنندهٔ موضع عمومی آن‌ها نسبت به یک شرایط مسئله‌دار است.

برای بسیاری از مصرف‌کنندگان ماری‌جوانا، استفاده غیرقانونی مواد مخدر به بخشی «عادی» از تجربه روزمره آن‌ها، یعنی شیوه‌ای از زندگی تبدیل‌شده است. آن‌ها در مورد استفاده از ماری‌جوانا برای تقویت فعالیت‌های اوقات فراغت و گاهی حتی تصمیماتی که از نظر خودشان نیاز به تمرکز دارد، استفاده می‌کنند. این کاربران می‌توانند بدون عواقب منفی مهم، مصرف ماری‌جوانا را به‌طور موفقیت‌آمیزی در برنامه‌های روزمره خود بگنجانند؛ زیرا مجموعه‌ای از قوانین غیررسمی را وضع کرده و از آن‌ها پیروی می‌کنند که مصرف مسئولانه و غیرمسئولانه ماری‌جوانا را دیکته می‌کند. به علاوه از این ماده برای افزایش آرامش و لذت‌بخش کردن فعالیت‌های تفریحی مختلف استفاده می‌کنند. برای گروهی از افراد مصرف ماری‌جوانا به یک سبک زندگی تبدیل شده است، افرادی که در این سبک غوطه‌ورند، روابط اجتماعی و فعالیت‌های روزمره آن‌ها تحت تاثیر مصرف ماری‌جوانا قرار می‌گیرد. اغلب کنشگران، ماری‌جوانا را در کنار گروه‌های همسالان خود به شکل استنشاقی مصرف می‌کنند که یکی از سریع‌ترین راه‌های مصرف این ماده است و در برخی اوقات به شکل خوراکی مصرف می‌کنند (آزبورن و فوگل[1]، ۲۰۰۸).

طبق پژوهش آماری پایگاه داده بنیاد از میان ۱۰۷۴ نفر از کاربران فضای مجازی دریافتند که حدود ۶۰ درصد از پاسخگویان گفته‌اند که خود یا یکی از اعضای خانواده آن‌ها از مواد مخدر، محرک یا توهم‌زا استفاده‌کرده‌اند که مصرف گل، علف (ماری‌جوانا) با ۳۷ درصد، تریاک (با ۱۷درصد)، شیره و حشیش (با ۱۱ درصد) بیشترین و اکستازی با ۲ درصد و ال‌اس‌دی با ۳ درصد کمترین مواد مورد استفاده بوده است و گروه سنی ۲۰ تا ۴۰ سال بیش از سایر گروه‌های سنی از مواد مخدر، محرک یا توهم‌زا استفاده می‌کرده‌اند. در مقابل گروه سنی زیر بیست سال کمتر از سایر گروه‌های سنی از این مواد استفاده کرده یا

1. Osborne & Fogel

سال شانزدهم، شماره ۶۵، پاییز ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 65, Autumn 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

می‌کنند. در آخر، از هر ۱۰ نفر از کسانی که به نحوی از مواد مخدر، محرک یا توهم‌زا استفاده کرده یا می‌کنند، ۹ نفرشان می‌گویند که این مواد را خیلی راحت یا به نسبت راحت تهیه می‌کنند. آمارهای اشاره شده نشان می‌دهد که مصرف مواد مخدر تغییر الگو پیداکرده است، سن شروع اعتیاد در دختران و پسران کمتر و تولید مواد مخدر از کارگاه به خانه تغییر پیداکرده است به‌طوری‌که هر شخص می‌تواند در خانه ماری‌جوانا را تولید کند و یا با قیمت کمتر در زمان کمتر نسبت به مواد دیگر تهیه‌کند (پایگاه داده بنیاد[1]، ۲۰۲۲).

در مطالعات داخلی چون پژوهش صفری و حقی (۱۴۰۰) ۹ عامل در اعتیاد به مواد مخدر دخیل‌اند: معاشرت افتراقی، فقر اقتصادی، فقر فرهنگی، فقر اجتماعی، آسیب روحی و روانی، خانواده افتراقی، محیط آسیب‌زا، چالش روحی و روانی و طرد اجتماعی. از میان این عوامل، عوامل اجتماعی بیشترین نقش را در اعتیاد دارند. همچنین عوامل روان‌شناختی تاثیر غیرمستقیم در این مسئله داشتند. راهکار درمان و پیشگیری از اعتیاد شامل ایجاد شغل، تقویت پیوند و همبستگی اجتماعی، تقویت برنامه‌های آگاه‌سازی از عواقب مصرف مواد، آموزش مهارت‌های زندگی و تقویت پایه‌های انتظامی و امنیتی ذکر شده است. همچنین فیض اللهی و باپیری (۱۴۰۰) در پژوهش خود با روش نظریه زمینه‌ای به این نتیجه رسیدند که نقش گروه همسالان، دوستی‌های زیان‌آور، محیط نامناسب زیست شهری، ضعف ساختاری نهادهای اجتماعی نظیر خانواده، وجود سابقه اعتیاد در خانواده، سبک فرزندپروری آسیب‌زا، نابسامانی خانواده و نهاد آموزش به واسطه‌ی مدیریت ناکارآمد مدارس و امکان تشکیل باند و آشنایی با مواد در مدرسه گرایش به اعتیاد را تایید می‌کند. دسترسی آسان به مواد مخدر، هیجان‌طلبی نوجوانان، استقلال مالی زود هنگام، همراه با نداشتن مهارت مناسب ارتباطی، نقش تشدیدکننده‌ای در گرایش به اعتیاد نوجوانان ایفا می‌کند. جوادی، اونق، و قربانی (۱۴۰۰) با روش توصیفی و پیمایشی به این نتیجه رسیدند که عوامل موثر در این مطالعه (متغیرهای خانواده، رسانه، سبک زندگی، سهولت دسترسی، نگرش به خاصیت درمانی، همسالان، پایبندی به مناسک دینی، پایگاه اجتماعی) بر افزایش

1. Iranopendata

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

اعتیاد در جامعه تاثیر مثبت و معناداری دارد. در پژوهش دیگر توسط نعمتی سوگلی تپه، شاهمرادی، رحیمی و خالدیان (۱۳۹۹) با روش نظریهٔ زمینه‌ای دریافتند که عوامل تاثیرگذار در سوءمصرف موادمخدر و اعتیاد شامل عوامل زمینه‌ساز نظیر عوامل فردی و بین فردی؛ عوامل آشکارساز شامل عوامل خانوادگی و عوامل تدوام بخش و تشدیدکننده شامل عوامل اجتماعی- فرهنگی و محیطی است. شناسایی این عوامل در محیط‌ها، فرهنگ‌ها و جوامع مختلف امکان تدوین اقدامات پیشگیرانه و افزایش زمینه آگاهی عمومی را فراهم می‌کند. در تحقیقی دیگر خدری، زاهدی اصل، پروین و ذکایی (۱۳۹۹) به این نتیجه رسیدند که سوءمصرف مواد با واگرایی و همگرایی رفتاری-احساسی و رانش از اجتماع همراه است؛ یعنی فرد سوءمصرف‌کنندهٔ مواد در جریان سبک زندگی خود با نوعی تباعد (جدایی) از اجتماع مواجه می‌شود و در آخر، فرخی و شهبازی (۱۳۹۷) در پژوهش خود که تجربه زیستهٔ دانشجویان مصرف‌کنندهٔ ماری‌جوانا را بررسی کردند و دریافتند که عوامل اجتماعی ازجمله خانواده، خویشاوندان و مصرف محصولات فرهنگی در جریان اعتیاد بسیار تأثیرگذار است. افزون بر این دانشجویان درک درستی از عواقب حاصل از مصرف ماری‌جوانا ندارند و با اینکه دچار مشکلات متعدد فیزیکی و روانی می‌شوند، مضرات این مادهٔ مخدر را نمی‌پذیرند.

واکر، فایرباگ، کرفت، مکرنان و پالماسینو[1] (۲۰۲۲) در تحقیق خود دریافتند که کاهش انگ و پذیرش اجتماعی ماری‌جوانا پس از قانونی سازی منجر به این شده است که خریداران ماری‌جوانا آشکارا و صادقانه مواظب مصرف مواد مخدر خود باشند و مسئولیت رفتارهای پس از مصرف محصولات ماری‌جوانا را بپذیرند. در پژوهش هالبک و ویتو[2] (۲۰۲۱) نوجوانان با پیوندهای والدینی قوی‌تر و تعاریف منفی از مصرف مواد، کمتر به ماری‌جوانا وابسته می‌شوند، درحالی‌که نوجوانانی که با همسالان خود در ارتباط بودند، بیشتر به ماری‌جوانا وابسته‌اند. ویلوبی[3] و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی که نسبت مصرف ماری‌جوانا و رسانه اجتماعی را در نوجوانان مطالعه کردند؛ دریافتند که مصرف ماری‌جوانا

1 .Walker, Firebuagh, Craft, Mckiernan & Plamisano
2. Hahlbeck & Vito
3. Willoughby

سال شانزدهم، شماره ۶۵، پاییز ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 65, Autumn 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

توسط گروه همسالان و تایید والدین از ماری‌جوانا با ارسال محتوای مرتبط با ماری‌جوانا در رسانه‌های اجتماعی ارتباط مثبت دارد. افزایش نظارت والدین با پست کردن محتوای مرتبط با ماری‌جوانا در رسانه‌های اجتماعی ارتباط منفی دارد. آنها عواملی را که ممکن است بر تصمیمات نوجوانان برای اشتراک‌گذاری محتوای مرتبط با ماری‌جوانا در رسانه‌های اجتماعی تأثیر بگذارد را برجسته می‌کنند. در آخر، پارک، یان، موسر و کورتس[1] (۲۰۲۰) نشان دادند که گروه همسالان و رسانه‌ها مهم‌ترین منابع اطلاع‌رسانی در مورد مزایای استفاده از ماری‌جوانا محسوب می‌شوند. همچنین گروه همسالان در تامین ماری‌جوانا برای مصرف‌کنندگان نقش پررنگی دارد.

با نگاهی به تحقیقات انجام‌شده می‌توان پی‌برد که عموم تحقیقات، تمایزی بین مواد مخدر قائل نشده‌اند و غیر از یک پژوهش که به تجربه زیسته مصرف‌کنندگان پرداخته است (فرخی و شهبازی، ۱۳۹۷) بقیه پژوهش‌ها مواد مخدر را به عنوان یک کل و بدون تفکیک بین انواع آن مورد بررسی قرار داده‌اند. پایه گفتمان مصرف ماری‌جوانا در حوزه‌های پزشکی و روان‌شناسی شکل گرفته است که همین امر منجر به تقسیم‌بندی افراد به گروه‌های بیمار و سالم شده است. از این‌روی، هنگامی‌که از اعتیاد صحبت می‌شود، اغلب افرادی به ذهن متبادر می‌شوند که مورد آزار و رنج قرارگرفته‌اند. با وجود آمار بالای مصرف ماری‌جوانا و تغییر الگوی اعتیاد؛ مطالعات اندکی در مورد این مادهٔ مخدر و سبک زندگی متصل به آن صورت گرفته است. همچنین در این تحقیقات به معنای ذهنی اعتیاد آنچنان که باید و شاید توجه نشده است. عموم پژوهش‌های مربوط به اعتیاد با نگاهی کلان این موضوع را مورد مطالعه قرار داده‌اند. در نتیجه مطالعهٔ مستقلی در جهت فهم نظامِ‌معنایی خودِ مصرف‌کنندگان از اعتیاد به ماری‌جوانا اندک است. با این توضیحات تلاش برای فهم‌معنای اعتیاد در ذهن خود مصرف‌کنندگان اهمیت دو چندانی پیدا می‌کند.

تغییر الگوی مصرف موادمخدر در ایران باعث شده است که در پژوهش حاضر، بدون نگاهی تعمیم‌گرایانه نسبت به همه اشکال مواد مخدر، مصرف ماری‌جوانا به‌طور مجزا بررسی شود و با رویکرد تفسیرگرایانه و نظریه زمینه‌ای معانی ذهنی اعتیاد در میان

1. Park, Yun, Moser & Cortes

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

مصـرف‌کنندگان ماری‌جوانا فهم شـود. پس از بررسـی تفاسـیر موجود از باورهای افراد، مدلی زمینه‌ای ارائه خواهد شـد تا از نگاه‌های تک سـاحتی و بالا به پایین جلوگیری و درکی عمیق از موضوع ارائه شود. در تحقیق حاضر از رویکرد جامعه‌شناسی تفسیری برای چهارچوب مفهومی استفاده شـده اسـت. طبق این رویکرد، رفتار انسـان، محصـول روشـی اسـت که مردم بر اسـاس آن دنیای اجتماعی خود را تفسـیر می‌کنند. هدف اصـلی تفسـیرگرایی فهم طرقی اسـت که مردم به لحاظ ذهنی، جهان اجتماعی را خلق و آن را تجربه می‌کنند (ایمان، ۱۳۹۱). واقعیت اجتماعی توسـط گروه‌هایی از مردم که در متن آن واقعیت زندگی می‌کنند، به‌طور اجتماعی برساخته می‌شود نه از زاویه دید مشاهده‌کنندگان بیرونی. مطالعه‌ی پدیده‌ی اجتماعی، به فهم جهان اجتماعی نیاز دارد که مردم با فعالیت مداوم خود آن را می‌سازند و بازتولید می‌کنند (بلیکی[1]، ۱۳۹۶).

در نظریه کنش متقابل، معانی و نمادها انسـان‌ها را قادر می‌سـازند که کنش و کنش متقابل و متمایز انسـانی را انجام دهند و بر پایه تفسـیری که از موقعیت می‌کنند، تعدیل یا تغییر دهند که توانایی کنش متقابل با خودشـان را دارند تا راه‌های امکان‌پذیر کنش را بیازمایند، مزایا و عدم مزایای نسبی آن‌ها را سبک سنگین کنند و سپس یک راه برگزینند (ریتزر، ۱۳۹۶). مصرفی شدن کنش‌ها برپایه ارزش‌های فردگرایانه و لذت‌گرایانه، مصرف ماری‌جوانا را تقویت کرده اسـت. این رخداد تعارضـاتی بین نظام سـیاسـی و اخلاقی مصـرف‌کنندگان ماری‌جوانا به وجود می‌آورد. از آنجایی که درک نظام معنایی افراد در هر مسـئله‌ای ازجمله اعتیاد، ارزش‌ها و هنجارهای شـکل‌گرفته در گروه‌های مختلف را نمایان می‌کند. از همین طریق می‌توان به تغییرات اجتماعی در تعاملات، سـاختارهای اجتماعی و هنجاری و به بازتفسـیر نظام اررشـی حاکم بر نظام معنایی کنشـگران که بر عادات و رفتارهای آنان تأثیر می‌گذارد، پی برد. شناخت شرایط ساختاری و نهادی جامعه، می‌تواند در شـناخت زمینه‌ها، علل و پیامدهای نظام معنایی موردنظر مصـرف‌کنندگان موثر باشـد. همچنین راهنمای مفیدی برای بسـیاری از سـیاسـت‌گذاران و محققان و بسـیاری از نهادهای درمانی و قانون‌گذاری جهت تغییر الگوی جرم‌زدایی باشد، تا به آن‌ها کمک کند

1. Blaikie

سال شانزدهم، شماره ۶۵، پاییز ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 65, Autumn 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

از تصویب قوانین ایستا جلوگیری نمایند و دانش افراد را در مواجه و حل مسائل اجتماعی توسعه دهند.

با توجه به توضیحات ارائه شده مشخص می‌شود که مفهوم اعتیاد یکی از مفاهیم پیچیده اجتماعی و فرهنگی است که شناخت آن نیازمند توجه به نظام معنایی کنشگرانی است که در زندگی روزمره خود تجربه می‌کنند. با وجود هنجارهای موجود نسبت به مصرف آن‌که حکم تابو و جرم دارد؛ کماکان مصرف گسترده این ماده در بین جوانان ادامه دارد. از همین جهت چنین مسئله‌ای یقیناً می‌تواند ابعاد مختلفی از برداشت‌های فردی و اجتماعی نسبت به اعتیاد در بر داشته باشد؛ که زمینه بررسی با رویکرد کیفی را فراهم می‌کند؛ بنابراین این پرسش‌ها مطرح می‌شود که مصرف‌کنندگان ماری‌جوانا چه معنا و تفسیری از اعتیاد دارند و مصرف خود را چگونه ارزیابی می‌کنند؟ علل و زمینه‌های به‌وجودآمدن نظام معنایی آنان از اعتیاد در مصرف ماری‌جوانا و شرایط مداخله‌گر آن در بین کنشگران چیست؟ و مصرف‌کنندگان ماری‌جوانا براساس نظام معنایی‌شان از اعتیاد دست به چه کنش‌هایی می‌زنند و چه پیامدهایی ایجاد می‌شود؟

روش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

در پژوهش حاضر از روش گراندد‌تئوری که یک روش‌شناسی کیفی است استفاده شده است. در این روش، پژوهشگر کار را با نظریه‌ای که از قبل در ذهن دارد شروع نمی‌کند؛ بلکه کار را در عرصه واقعیت آغاز می‌کند و می‌گذارد تا نظریه از درون داده‌هایی که گرد می‌آورد پدیدار شود. گردآوری داده‌ها، تحلیل و نظریه نهایی با یکدیگر در ارتباط تنگاتنگ‌اند (استراوس و کربین[1]، ۱۳۹۸). جامعه آماری پژوهش حاضر جوانان ۳۰-۲۰ سال شهر رشت بودند. ملاک‌های ورود به این پژوهش شامل حداقل مصرف یک سال، ساکن شهر رشت و رده سنی ۲۰ تا ۳۰ ساله که اطلاعات بسیاری می‌توانستند در این پژوهش در اختیار ما بگذارند، به‌عنوان نمونه انتخاب شدند که ملاک اصلی نمونه‌های انتخاب‌شده موردنظر، تجربه کردن پدیده مورد مطالعه بود. نمونه‌ی پژوهش حاضر شامل

1. Strauss & Corbin

سال شانزدهم، شماره ۶۵، پاییز ۱۴۰۱
Vol.16, No. 65, Autumn 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

۲۰ نفر از مصرف‌کنندگان ماری‌جوانا است که از طریق نمونه‌گیری نظری برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شد و براین اساس، با شروع اولین مصاحبه، اقدام به استخراج مفاهیم و مقولات شد و پس از پانزده مصاحبه اشباع نظری به وجود آمد. بدین‌صورت که بعد از این تعداد مصاحبه، پاسخ‌ها، مشابه به نظر رسیدند اما برای اطمینان بیشتر نسبت به پاسخ‌های افراد، تا پنج نفر ادامه یافت و پس‌ازآن با استفاده از نمونه‌گیری نظری، پاسخ‌های داده‌شده به سؤالات تحقیق برای اشباع نظری به دلیل شباهت و تکرار داده‌ها کافی به نظر می‌رسیدند و اطلاعات متفاوت و خاصی بر پژوهش موردنظر نمی‌افزایند. در مجموع ۲۰ مصاحبه جهت اشباع مقوله‌ها و جزئیات نظریه زمینه انجام‌شده است. بعد از انجام هر مصاحبه، گفت‌وگوی ضبط شدهٔ آن پیاده‌سازی و تجزیه و تحلیل شد. در فرآیند تحلیل داده‌ها، برای کدگذاری باز از تحلیل خط به خط استفاده و همزمان با توسعهٔ مفاهیم انتزاعی شدن آنها، مراحل کدگذاری محوری و گزینشی نیز روی متن اجرا شد. در این تحقیق، ملاحظات اخلاقی مانند تخلف نکردن، رضایت آگاهانه، رعایت حریم شخصی، حفظ گمنامی و رازداری در نظر گرفته و به مصاحبه‌شوندگان اطمینان داده شد که گفته‌های آنها سبب به‌وجود آمدن مسئله‌ای برای آنان نشود. قابلیت اعتماد یافته‌های پژوهش به روش تماس طولانی با محیط پژوهش و مشاهدهٔ مستمر در میدان تحقیق، کفایت مراجع، توصیف غنی و تایید مشارکت‌کنندگان تایید شد. تایید پایایی تحقیق نیز با رعایت اصول و نکات مصاحبهٔ مطلوب، ثبت کامل رخدادها و پیاده‌سازی آنان انجام گرفت. ملاحظات اخلاقی نیز رعایت شد و فرآیند بازاندیشی در پژوهش پیش از اجرا، در حال اجرا و پس از اجرا انجام گرفت.

یافته‌ها

با تحلیل و بررسی دقیق و خط به خط متن مصاحبه‌های تحقیق، مفاهیم، تم‌های فرعی، تم‌های اصلی و در نهایت تم نهایی طی فرآیندی جزئی، دقیق و طولانی مفهوم‌پردازی و ارائه شدند. در نتیجه این فرآیند، تم نهایی «اعتیاد خوشایند» از ۱۲ تم اصلی و ۷۵ تم فرعی و ۱۵۵ مفهوم برساخته شد. یافته‌های بدست آمده در دو بخش خط داستان و مدل پاردایمی ارائه شده است.

سال شانزدهم، شماره ۶۵، پاییز ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 65, Autumn 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

جدول ۱: فرآیند استخراج مقولهٔ هستهٔ پژوهش

مقولات فرعی/ کدگذاری باز سطح دوم	مقولات محوری	مقولهٔ هستهٔ
طرد شدن از افراد غیر درگیر، بی‌ارزش شدن فرد مصرف‌کننده، انگ زدن بسیاری از متغیرهای نامربوط، از دست دادن موقعیت اجتماعی، ناهنجارشناخته شدن، نگاه برچسبی به مصرف‌کنندگان	ناهنجارشناخته شدن	اعتیاد خوشایند
عدم درک جامعه از واقعیت ماده مخدر، سنتی بودن جامعه، ریسک‌پذیری نسل جدید، نگاه تعمیم گرایانه به تمامی مواد مخدر	تمایز دیدگاه‌ها	
حل مشکلات، حس کنجکاوی و جستجوگری، تمایل به نوگرایی و تنوع‌گرایی، بی‌تفاوتی نسبت به نظر دیگران	بینش اجتماعی فردی	
اشتیاق به تفکر کردن، افزایش کیفیت لذت‌های عادی، بهتر فکر کردن، توانایی تحلیل بیشتر مسائل، راهگشا بودن، تجربه فعالیت‌های نو	گسترش جهان‌بینی	
تردید نسبت به هنجارها و کج روی، ترجیح منافع شخصی بر منافع عمومی، تضاد منافع، توجه به تفاوت‌های فردی، اهداف و نیازهای شخصی، برعهده‌گرفتن انتخاب	فردیت محور	
نیاز به تائید شدن، ترس از دست‌دادن همتایان ،داشتن قواعد خاص‌درون‌گروهی، احساس تعلق و دل‌بستگی در بین دوستان، تبدیل‌شدن ماری‌جوانا به ارزش گروهی، تأثیرپذیری از دوستان	جامعه‌پذیری دوستان	
ارتباط جدید آسان، ایجاد فضای بیشتر گفتگو، افزایش خوشی در ارتباطات دوستی، ایجاد فعالیت‌های متنوع در روابط دوستی	افزایش کیفیت دوستی	
لذت‌های متنوع، گیاهی بودن، نداشتن ترکیبات صنعتی، کارکرد دارویی، درمان بسیاری از بیماری‌ها، داشتن ضررهای کمتر نسبت به مواد دیگر	آگاهی به مرغوبیت ماده	
کنترل مصرف، عدم مصرف با هر نوع از مصرف‌کننده افراطی، شناخت از حدود مصرف، نقش اراده در میزان مصرف، مصرف در جمع، مصرف مفرحانه	چارچوب مصرف	
عدم وابستگی جسمانی و روانی، نداشتن کنترل ماده بر فرد، تجربه ترک، عادی شدن به‌مرور ماده، عدم نیاز به خدمات درمانی برای ترک، اثر کوتاه‌مدت، داشتن کنترل بر مصرف، ترک آسان	خودمهارگری	
پنهان‌سازی مصرف از خانواده و اجتماع، از بین رفتن اعتماد خانوادگی، شکست درروند جامعه‌پذیری در اجتماع، قرار گرفتن بین دو نظام ارزشی متفاوت، فردگرایی، ضروریات مصرف	بی‌تفاوتی به ارزش‌های اجتماعی	
بالا بودن شناخت و آگاهی از مصرف در گروه، آزاد بودن مصرف ماده در بسیاری از کشورها، مصارف دارویی، تحقیقات علمی گسترده در خصوص ماده، تفاوت محتویات ماده با دیگر مواد، جهانی‌شدن	مشروعیت بخشی کنش	

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

خط داستان

برای فهم بهتر فرآیندهای طی شـــده برای بدســـت آمدن مقولهٔ هســـته‌ای، در این تحقیق مقولات اصلی در قالب خط داستان توضیح داده شده‌اند. همچنین، سعی شده است برای درک بهتر هر کدام از آن مقولات، نقل قول‌هایی از نظرات پاسخگویان ذکر شود.

ناهنجارشناخته شدن

کنشگران با توجه به موقعیت اجتماعی‌شان تمایلی ندارند برچسب‌های متعدد را قبول کنند. پذیرش اعتیاد به معنی پذیرش هویت نهایی مجرم برای مصـرف‌کننده اسـت. جامعه نسـبت به مجرمان و منحرفان نگاه حذفی دارند و دیگر به‌مثابه یک شـــهروند عادی تعریف نمی‌شـوند. درحالی‌که مصـرف‌کنندگان باتوجه به کارکردهای مناسـبی که برای مصـرف ماری‌جوانا قائل‌اند آن را به‌مثابه یک کنش انحرافی و مجرمانه درنظر نمی‌گیرند و برچسب اعتیاد را یک عامل فرعی در زندگی خود می‌دانند که موقعیت اجتماعی فرد را آلوده می‌کند و امکان طرد در بســـیاری از موقعیت‌های اجتماعی را ایجاد می‌کند. به عقیده مصـــرف‌کنندگان، پذیرش برچســـب اعتیاد منجر به بی‌اعتباری موقعیت فعلی و کاهش مقبولیت کنشگران در جامعه می‌شود و درنتیجه متناسب کارکرد خود نمی‌دانند.

برای مثال مصاحبه‌شونده سیزدهم این‌طور بیان می‌کند:

تصور مردم و خانواده این‌که کسی که اینکارو میکنه خیلی آدم بی‌ارزشیه فک میکنن و دیگه کارکرد مثبتی توی خانواده و اجتماع نداری دیگه. همه به چشم دیگه‌ای تورو نگاه میکنن مثلاً همه چیز دیگرو امتحان میکنه. تعمیم میدن به کل زندگی آدم که بدبخته معتاده و تا ته قضـیه میرن و هزارتا چیز نبوده رو به آدم وصـل می‌کنن مثلاً خودم نمیخوام کسـی متوجه بشه و پنهانی می‌کشم که موقعیت اجتماعی که دارم و اطرافیانم رو از دست ندم.

تمایز دیدگاه‌ها

تقابل میان مصـــرف‌کنندگان ماری‌جوانا و مخالفان این ماده منجر به تعاریف متعددی از اعتیاد شـده اسـت که نگاه گروه نخسـت، صـرف کاربردهای مثبت آن اسـت و به عقیده آن‌ها، گروه مقابل نگاه تعمیم‌گرایانه و برچسـبی به کنشـگران دارند و مصـرف‌کنندگان را به‌عنوان بیمار تصـــور می‌کنند که تحت کنترل این ماده قرار گرفتند و تصـــوراتی ازجمله

سال شانزدهم، شماره ۶۵، پاییز ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 65, Autumn 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

نابودی شـــخص در آینده‌ای نزدیک قلمداد می‌کنند که حتی برپا کردن مصـــرف چنین موادی را زمینه ارتکاب جرائم متعدد می‌دانند. مصـــرف‌کنندگان بر این باور هســـتند که تصور جامعه، علمی نبوده و از کارکردهای مثبت و اینکه در بسیاری از کشورها به‌صورت آزادانه مصـــرف می‌شـــود، اطلاعی ندارند و ماری‌جوانا را مانند دیگر مواد یکی درنظر می‌گیرند. جامعه مؤلفه‌های فرهنگی را در نظر دارد که نبود یکی از این مؤلفه‌ها در فرد و یا گروهی یا عدم همخوانی با یکی از هنجارهای مســـلط در جامعه منجر به نگاه تعمیمی نسبت به کنشگر می‌شود که به دلیل داشتن چنین نقصی، با خلأ داشتن سرمایه فرهنگی روبرو اســـت و ویژگی متمایز منجر به ایجاد موقعیت اجتماعی جدید برای مصـــرف‌کننده می‌شود.

برای مثال مصاحبه‌شونده نوزدهم این‌طور بیان می‌کند:

مردم با توجه به فرهنگ‌شـون برچسـب میزنن که معتادم و از روی ناآگاهی هسـتش به نظرم. مردم هنوز سـنتی‌اند و فرهنگ ما پیشـرفت نکرده و درخصـوص ماری‌جوانا مطالعه نکردن بخصوص تو کشورهایی که آزادش کردن. به نظرم نسل امروز ریسک‌پذیر ترن و متفاوت از نسل گذشته هستن و محافظ کار نیستن و راحت‌تر با خطرها خودشان رو تطبیق میدن.

برای مثال مصاحبه‌شونده هفدهم این‌طور بیان می‌کند:

آدم درگیر اعتیاد (از نوع مورفین) بعد از مدتی دیگه به نگاه‌های اطرافیان واکنش نشـون نمیده یعنی دیگه براش مهم نیسـت، دیگه اجتماع و آدم‌های اجتماعی رو بر نمیتابه، دیگه یه آدم با یه زندگی نرمال و ســـالم رو درک نمیکنه و این ســـؤال رو میذاره وســـط جهان‌بینی ذهنیش که فعالیت برای چی؟ ازدواج برای کی؟ پیشـــرفت به چه خاطر؟ اما ماری‌جوانا مانع از تفکر و یا جلوی زندگیت رو نمی‌گیرد و من چنین احسـاسـی نداشـتم و حتی از طریق همین ماری‌جوانا که کاربردهایی داره پیشرفت تو زندگیم به لحاظ درسی و نقش اجتماعی مثل کارم و ارتباطات اجتماعی داشتم.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

بینش اجتماعی فردی

کنشگران خود را به‌عنوان معتاد نمی‌بینند بلکه به عقیده آن‌ها تعریفی که از اعتیاد صورت می‌گیرد توسط همان کسانی تعریف می‌شود که خود زمینه افزایش متعدد این تجربه هستند ازجمله ساختارها و خانواده که به دلیل نبود اوضاع مناسب اقتصادی، اوقات و فراغت کافی و وجود خلأ عاطفی را علل مصرف می‌دانند و به باور آن‌ها، به‌جای مقصر دانستن و برچسب زدن مفاهیم مختلف، به علل مصرف توجه کنند و در معنای دیگر، خود را مظلوم در نظر می‌گیرند و در کنش و تعریفی که از اعتیاد وجود دارد، مقصر نمی‌دانند. کنشگران به دنبال پایان دادن یک رابطه نقشی و معنادار، نسبت به مسئله اعتیاد هستند. ماری‌جوانا یک نوع نظام حمایتگری است که در عمل نوعی نمایش در بهبود کنش‌های اجتماعی، ازجمله افزایش کیفیت در مسئولیت‌های اجتماعی و تشویق و داشتن تمرکز برای فعالیت‌های اجتماعی عمل می‌کند. حس خوشایندی که ماری‌جوانا می‌دهد خوشایندتر از تعریفی است که از اعتیاد از سوی جامعه وجود دارد. کنجکاوی و کسب تجربه، ازجمله تشدید هیجانات درونی یکی دیگر از باورهایی است که جوانان تمایل به داشتن حس جستجوگرانه هستند که به زندگی خود رنگ تنوع‌طلبی ببخشند و این مانع از تکراری شدن امور روزمره افراد با توجه به شرایط زندگی کنشگران می‌شود.

برای مثال مصاحبه‌شونده یازدهم این‌طور بیان می‌کند:

یکی از دلایلش انتخاب رفیق بود برام که دنبال هنر و موسیقی بودم و باید با یکسری افراد ارتباط برقرار می‌کردم که به این هدفم برسم و کسایی که پیدا شدند وقتی می‌بینی یکی خواسته‌هایی داری و این خواسته‌ها بنابر شرایط حاکمیت محقق نشدن، میری سمت کسایی که تورو به هدفت میرسونن و تشویقت میکنن و همین ماری‌جوانا بود که تونستم ارتباطم رو باهاشون بیشتر و حفظ کنم و این برام لذت‌بخش و مهم‌تر از این هستش که به تعاریفی که جامعه از من داره. بجای این تعاریفی که از ما دارن بهتره بدونن که ریشه مشکلات خودشونن.

برای مثال مصاحبه‌شونده بیستم این‌طور بیان می‌کند:

سال شانزدهم، شماره ۶۵، پاییز ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 65, Autumn 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

یک جامعه که از هر تفریحی از هر امکاناتی از هر شـــادی ممنوع هســـت. آدم نتونه تفریح کنه و مشـغول نباشـه میره سـمت اینجور چیزا. من نمیتونم جایگزینی پیدا کنم چون امکانات و مکان‌های فراغتی کشـور ما مثل مابقی کشـورها نیسـت مگه چه تفریحی دارم ما جز اینکه بریم دور هم یک سیگار بکشیم و یگ گل بکشیم و این برام خوشایندتر از اینه که به تعریفی که جامعه از ما داره توجه کنم.

گسترش جهان‌بینی

فرد در جهت کســـب آرامش و حفظ خود در برابر ناملایمات اجتماعی، به دنبال برقرار کردن محیطی باثبات است و درصـدد تحقق منافع و اهدافش است و به نظر هرقدر فرد در درونی کردن تمایلات شـخصـی خود بیشـتر باشـد به همان اندازه به خود اجازه می‌دهد تا با تقاضا و خواسته‌های نشات گرفته از نقش فرد در گروه‌ها روبرو شود. شکست در به دست آوردن نیازهای اساسی، خودشکوفایی و ترقی فرد منجر به جایگزینی کنشی دیگر می‌شود. به عقیده کنشـــگران، ماری‌جوانا یک ماده محرکی اســـت که منجر به افزایش کیفی فکر کردن و اینکه می‌توان از طریق این ماده، خیلی از راه‌حل‌های مشکلات خود را پیدا کرد و هیچ ماده‌ای که به‌عنوان مخدر شناخته می‌شود این امکانات را به فرد نمی‌دهد. بلکه مانع از آن می‌شود و با توجه به اینکه ماری‌جوانا منجر به توسعه نگرشی و ادراکی نسبت به مسائل می‌شـــود نمی‌توان آن را مانند مواد مخدرهایی همچون شـــیشـــه در نظر گرفت که باعث تخریب ذهن و جســـم انســـان می‌شـــود. کســـی که اعتیاد به رفتار و ماده‌ای دارد که از آن بازخورد مثبتی را دریافت نکرده باشـد. به عقیده کنشـگران، شـیوه سـبک زندگی آن‌ها با آزادی افراد برای انتخاب کردن پاســـخ‌های افراد نســـبت به تجربه و چگونگی ارتقای خودشکوفایی زندگی فردی ازجمله عمیق فکر کردن، راهگشا بودن، توانایی تحلیل بیشتر در ارتباط است و از دید کنشگران زندگی آن‌ها از یک حالت خسته‌کننده به خوشی‌های متنوع همراه با کارکردهای مناســـب تبدیل شـــده اســـت؛ این یکی از دلایلی اســـت که کنشـــگران، معنایی متفاوت از اعتیاد به وجود می‌آورند. درنتیجه به باور کنشـــگران، آینده آن‌ها به‌مانند آینده افراد درگیر مواد مخدر نبوده و در هیچ‌کدام از برنامه زندگی‌شـــان اخلالی ایجاد نکرده و پیشرفت‌هایی نیز در زندگی فردی و اجتماعی خود کسب کرده‌اند.

سال شانزدهم، شماره ۶۵، پاییز ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 65, Autumn 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

برای مثال مصاحبه‌شونده ششم این‌طور بیان می‌کند:

قطعاً شیشه و هرویین جایگزینش نمی‌کنم. هیچ وقت تمایلی بهش ندارم چون آگاهم نسبت به ضررهاش. تاحالا شده بشنوی کسی از ماری‌جوانا نابود شده باشه خیلی درصدش کمه. وقتی‌که یک ماده این‌قدر کاربرد مثبت داره تو پیشرفت میکنی باهاش نباید با مواد دیگه یکی بدونیم. به خاطر همین مخالف این هستم که مصرف‌کنندگانش را معتاد بدونیم.

برای مثال مصاحبه‌شونده هفدهم این‌طور بیان می‌کند:

بعد از هر تجربه‌ی نابی در زندگی، متوجه می‌شوی که بسیار به لحاظ تجربی و ذهنی و نگرشی عقب‌تر بودی. این یک فرایند ناخودآگاهه. ماری‌جوانا کمک میکنه که متوجه این موضوع شوی که به لحاظ ادراکی، نگرشی و ... در چه سطحی هستی و یک دید کلی‌تر و پایدارتر از شرایطی که در حالت عادی آن را تجربه می‌کنی به تو میده و این سطح تا چه مقدار می‌تواند به حالت فراتر خود برسد. خیلی از رفتارها و نگرش هامون توی زندگی مفید بوده آیا این فایده رو بعنوان اعتیاد درنظر بگیریم؟

فردیت‌محور

از دید کنشگران، این جامعه و ساختارها هستند که هویت انحرافی و قوانین دستوری بدون توجه به علم و واقعیت شکل می‌دهند و به همین دلیل در مقابل این قوانین و باورها، عکس‌العملی شکل می‌گیرد که از دید کنشگران، رفتارشان، واقعیت‌شان را می‌سازد و برپایه آگاهی و اطلاع از واقعیت موجود از مصرف ماری‌جوانا است که رفتار می‌کنند و با توجه به همین اختلاف اطلاع و آگاهی بین کنشگران و جامعه است که تضاد منافع شکل می‌گیرد و برپایه منافع خود رفتار می‌کنند که نشان‌دهنده تقدم فردگرایی بر ارزش‌های جامعه است. کنشگران، آگاهانه این وظیفه خود می‌دانند که اهداف و نیازهای شخصی خود را جرح‌وتعدیل کنند و اجازه بروز دهند و با روبرو شدن با نمادها و واژه‌های جامعه، آن‌ها را ارزیابی و سپس کنش متفاوتی از خود انجام می‌دهند. به باور کنشگران، تصمیم‌گیری و تشخیص پیامدهای آن یک تصمیم شخصی است و خود فرد بایستی تشخیص دهد که اعتیاد چه معنایی دارد و چه نوع از رفتار اعتیادآور است. افراد مستقل‌اند تا زندگی خوب خودشان را از نگاه خودشان انتخاب کنند و خودشان قادر به درک و

سال شانزدهم، شماره ۶۵، پاییز ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 65, Autumn 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

کشـف زندگی خوب هسـتند. با توجه به شـکل و دامنه گسـترده قدرت اجرایی دولت و جامعه‌ای با داشتن محدودیت‌های بسیار با ساختاری بسته، می‌توان گفت برای کنشگرانی که احسـاس طرد شـدن از سـمت اجتماع و دولت می‌کنند، فضـاهایی بسـیار محدود برای تحرک دارند؛ از همین رو افراد بیشتر حاضر می‌شوند تا کنش متقابل خود که همان ایجاد معنای ذهنی متفاوت است را تغییر دهند. به نظر می‌رسد تعدادی از کنشگران با انجام یک عمل محدود به قانون گریزانه همچون مصـــرف ماری‌جوانا، از منابع محدود هیجان نیز استفاده می‌کنند و از عمل خود لذت می‌بینند.

برای مثال مصاحبه‌شونده هفتم این‌طور بیان می‌کند:

من به نظرم هر چیزی مثل گل کمتر از این بایدها و نبایدها دور بشن بهتره چون اونوقت باعث میشـــه مثلاً یک فرد میخواد به یک خرده‌فرهنگی بپیونده مجبور نباشـــه گل بکشـــه. آدمیزاد تحت تأثیر تمایلات هســـت و تصـــمیماتش بر همون اســـاس شـــکل میگیره حتی تصمیمات مهم زندگیش.

برای مثال مصاحبه‌شونده هشتم این‌طور بیان می‌کند:

درست و غلطش رو خودم تشخیص میدم و انتخاب می‌کنم چون یک فرد آزاد هستم اگر ضـرری برسـه به منه نه دیگران. خودم انتخاب می‌کنم خودم بر عهده می‌گیرم اثراتش رو و خودم تشـــخیص میدم که چقدر مصـــرف کنم و حق فردی خودم میدونم که خودم تصمیم بگیرم که چیکار کنم. شخص معتاد نمیتونه استقلال و کنترلی داشته باشه. به خاطر همین معتاد نیستم.

برای مثال مصاحبه‌شونده سیزدهم این‌طور بیان می‌کند:

من حس می‌کنم اصـلاً این منع شـدنه یه حس جذابیتی بهش میده کلاً آدم اینطوریه که نذارن سـمتیه چیزی بری و منعش کنن تو هی بیشـتر میری سـمتش برات جذابیت بیشـتری داره

جامعه‌پذیری دوستان

کنشـــگران ارزش کنش خود و معنای ذهنی‌شـــان از نوع مصـــرف در کنار همتایان خود تقویت می‌کنند. درونی شـدن تأییدها و پاداش‌ها در کنار همتایان خود باعث می‌شـود که

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

افراد باورها و رفتارهای خود را از دیدگاه گروه، ارزیابی و تغییر دهد و آشـنایی و تعریف نو از اعتیاد در تعامل و تبادل با همتایان خود به دست می‌آورند. کنشگران در خلق تعریف اعتیاد خلاق می‌باشـند و تعریفشـان از اعتیاد در پاسـخ به محرک‌های محیطی و طی یک فراگردی ساخته و پرداخته می‌شود و تعریف مناسب نسبت به تمایلات و تجربه اجتماعی خود در قبال تعاریف اطراف خود ایجاد می‌نمایند. کنشـگران هنجارهای سـاخته‌شـده در گروه خود به شکل آگاهانه و ارادی توسط همه مشارکت‌کنندگان وضع و پذیرفته شده است که خطوط کنش و معنای ذهنی‌شان را با یکدیگر هماهنگ می‌کنند. افراد حاضر در این کنش، حاضـر هسـتند برای پذیرش در گروه خود، تمایلی به پذیرش اعتیاد را ندارند و فرد وظایفی را بایسـتی انجام دهد که متناسـب ارزش‌های اعضـای گروه رفتار کند تا در موقعیت مناسـب مورد نظر باشـد. درنتیجه معنای ذهنی یکسـان از اعتیاد، فرمی از زندگی اجتماعی کنشـگران اسـت که هم‌سـطح سـازی درونی گروهی را نشـان می‌دهد و حلقه بینابینی است که میان کنشگر و دیگر کنشگران وساطت می‌کند.

برای مثال مصاحبه‌شونده بیستم این‌طور بیان می‌کند:

به نظرم ارزش‌های موجود در جامعه تغییر کرده و نسبت بهش تعصب پیدا کردن و اگه کسـی بخواد انتقادی کنه و اونو زیر سـؤال ببره ازش مقاومت می‌کنند. اگر بیشـتر همگام باشی بیشتر مورد توجه قرار می‌گیری و به نوعی پاداش بهت میدن.

مصاحبه‌شونده دوازدهم این‌طور بیان می‌کند:

دوسـتان من پس از مدتی که مصـرف را قطع کردم، رابطه هاشـون رو با من کمرنگ‌تر کردن، و ترجیح می‌دادند اگر جایی را برای تفریح انتخاب می‌کنند، کسانی رو برای اونجا انتخاب کنند که اونهارو از این نظر همراهی کنه و به یک ارزش تبدیل شـده. برای اینکه اون جمع رو از دسـت ندی نیاز داری به لحاظ نگرشـی همگام باشـی به نوعی یک فشـار هنجاری به وجود اومده که باورتو باهاشون یکی کنی.

افزایش کیفیت دوستی

شـیوه‌های اوقات فراغت در میان جوانان تغییریافته اسـت و یکی از این الگوها، مصـرف ماری‌جوانا اسـت که کنشـگران از تغییر اوقات و فراغت خود پیش از آشـنایی صـحبت

سال شانزدهم، شماره ۶۵، پاییز ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 65, Autumn 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

می‌کنند که از شیوه سنتی که در خانه و مدرسه به شکل و شیوه دیگر تغییریافته است که این کنش کیفیت دیگر فعالیت‌ها آن‌ها را دوچندان می‌کند و به‌مثابه یک رفتار فراغتی که از پیامدهای مثبت و منفی آن آگاه هستند، می‌دانند که کسب لذت و خوشی در کنار همتایان خود به دست می‌آورند و به‌منزله یک رفتار انحرافی و در کنار آن یک رفتاری که به مانند مصرف دیگر مواد مخدر تلقی شود نمی‌پذیرند. مصرف‌کننده بر اساس مصلحت و به حداکثر رساندن منافع خود، وابستگی عاطفی در محیط تعاملی خود ایجاد می‌کند و کنش و باور خود را به شکلی تنظیم می‌کند که وفاداری نسبت به همتایان خود ایجاد کند. ماری‌جوانا روش بزرگی برای سرگرمی است و شبکه‌ای را به وجود می‌آورد که کنشگران می‌توانند افرادی با علایق و باورهای یکسان پیدا کنند و همین امر منجر به داشتن وحدت رفتاری و نگرش در مقابل اکثریت جامعه می‌شود. این تعاملات نمادی از زندگی مصرف‌کنندگان است.

برای مثال مصاحبه‌شونده سوم این‌طور بیان می‌کند:

وقتی یه جمع داره میکشه تو خودتم میری به اون سمت از جمع انرژی می‌گیری اونایی که می‌کشیدن رابطه‌ام قوی بوده و این باعث شده به یک وحدت نگرشی از خودمون و رفتارمون داشته باشیم و بیشتر همو درک می‌کنیم. یکی از دلایل عمدش حضور و بودن تو اون فضا هست که باعث میشه آدم سمتش بره حتی توی ترک کردنش و کنار گذاشتنش چیزی که ادمو اذیت میکنه فقدان اون جمع‌هایی هست که توشون بودی و اون عواطفی که اونجا خرج شده بود.

آگاهی به مرغوبیت ماده

اغلب کنشگران در تعریف از ماری‌جوانا آن را به‌مثابه یک گیاه در نظر گرفته‌اند که دارای مواد مرغوب و دارویی است. مصرف‌کنندگان به لحاظ محتوایی به‌عنوان ارزش در نظر گرفته‌اند و در درمان برخی از بیماری‌ها به‌عنوان یک نوع از خدمات بهداشتی در جهان استفاده می‌شود. به همین دلیل، نباید به‌عنوان دیگر مواد مخدر در نظر داشت و افراد مصرف‌کننده را معتاد تعریف کرد. در بیان دیگر مزایای آن را بیش از هزینه‌های آن ارزیابی می‌کنند و همین‌طور نسبت به این مسئله مطالعه و آگاهی دارند. به عقیده آن‌ها

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

یکی کردن ماده‌ای به نام شیشه و یا دیگر موادمخدر با ماری‌جوانا اشتباه است و شیشه به لحاظ محتوایی زیان‌های بیشتری دارد درنتیجه مصرف‌کنندگان شیشه را می‌توان معتاد نامید.

برای مثال مصاحبه‌شونده هشتم این‌طور بیان می‌کند:

ماری‌جوانا یک گیاه هست فکر نکنم چیز بدی داشته باشه و خواص گیاهی هم داره و ناخودآگاه چیزای خوبی داشته باشه بیشتر از ضرراش هست و توی پزشکی هم ازش استفاده میکنن و مطلع هستم بهش. یک ماده‌ای مثل ماری‌جوانا رو نمیشه با شیشه یکی بدونیم تا بخوایم بگیم معتاد هستیم یا نه

برای مثال مصاحبه‌شونده هفتم این‌طور بیان می‌کند:

به نظرم گیاه فوق‌العاده‌ای هستش که در درمان افسردگی و در بیماری‌های روانی استفاده میشه. من توی بیمارستان کار می‌کنم از چندتا روان‌شناس و روان‌پزشک پرسیدم گفتن اکثر داروهایی که میدادن به بیماران مشتقات ماری‌جوانا بود برای درمان افسردگی و اشتهاشون رو بیشتر کنه و همین‌طور برای بیماری‌های دوقطبی و پارکیسون استفاده میشه. آیا برای شیشه و هروئین هم تجویز دارویی میشه؟

چارچوب مصرف

کنشگران بر این باور هستند که فارغ از کارکردهای مثبت آن، درصورتی‌که مصرف تنها به‌صورت تفننی و در جمع صورت گیرد، برچسب اعتیاد را نمی‌توان به آن الحاق کرد. کنشگران اعتقاد دارند، رفتار فردی که معتاد تلقی می‌شود تحت سیطره ماده مصرفی است به‌نحوی‌که با عدم مصرف تغییر رفتار دهد، نیاز مبرم به مصرف و عدم اراده در کنترل آن و همچنین مصرف روزانه نیز نمایانگر اعتیاد است. جایگزینی ماری‌جوانا ازجمله راهبردها هست که به سایر تفریحات اضافه می‌شود. میزان استفاده از آن، سبب تغییر جایگاه آن در ذهن کنشگر و اهمیت بیشتر آن می‌شود و ازجمله راهبردهایی است که از بطن فضای محدود اوقات فراغت در جامعه و به‌عنوان دردسترس‌ترین تفریح بیرون آمده است. یکی از مهم‌ترین دلایل در نظر گرفتن این تعریف از اعتیاد به تجربه اعتمادی بازمی‌گردد که از مصرف این ماده به‌دست‌آمده است. ریشه این اعتماد نیز در نخستین تجاربی است که

سال شانزدهم، شماره ۶۵، پاییز ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 65, Autumn 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

کنشگر با همتایان خود نهفته است که نقش مهمی در تعریف افراد از اعتیاد و هویت فردی بازی می‌کند. افراد در انتخاب همتایان نقش بسزایی دارند و باور دارند با اصول عقلانی پیوند می‌دهند. آنان اصول کنش‌های خود را عقلانی و معقول در نظر گرفته و به همین علت معنای ذهنی اعتیاد از دید جامعه را با توجه به اصول گروه خود، رد می‌کنند و کنترل افراد در گروه صورت می‌گیرد. از دید این کنشگران گروه‌هایی نیز وجود دارند که شکل مصرفشان غیرمنطقی است و می‌توان آنان را معتاد خواند اما گروه انتخابی خودشان چنین شرایطی ندارد و کنش‌های گروه خودی به‌صورت عقلانی و کنترل‌شده سازمان‌دهی می‌شود.

برای مثال مصاحبه‌شونده شانزدهم این‌طور بیان می‌کند:

نگرشم به معتاد به این صورته که طرف همه ابعاد زندگیش را سر ماده‌ای از دست داده و عملاً ابعاد زندگی طرف تحت تأثیر ماده قرارگرفته و باهاش اشباع‌شده و چیزی برای ارائه نداره. حتی در مصرف هم کنترلی نداره. ماری‌جوانا یک تفریحه و با توجه به فرهنگ جدیدی که شکل‌گرفته که خوش گذرونی هستش جوری باب شده که فقط تو مهمونی‌ها و تعطیلات مصرف میشه و یک رفتار به مانند معتادان مواد دیگه نیست.

برای مثال مصاحبه‌شونده ششم این‌طور بیان می‌کند:

مصرف ماری‌جوانا از حد بگذره لوس میشه و میشه گفت اعتیاد. در جمعی که می‌کشم این مسئله رعایت شده است و از حد خارج نشده و چیز عجیبی نیست. در سطح دوستام نگرش تعادلی‌شون رو قبول دارم به لحاظ سلامتی در همه ابعاد ولی عده‌ای که از حد خارج هستن رو قبول ندارم و سعی می‌کنم دوری کنم ازشون هنجارها و قوانینی در خود گروه داریم و پیش کسایی می‌کشم که از شرایط روحی و حالی من متناسب باشه و رعایت بشه. بله گروه‌ها و افرادی رو دیدم که هرروز مصرف می‌کنند و متناسب رفتار نمی‌کنند.

خودمهارگری

دلیل دیگری که افراد مصرف‌کننده خود را معتاد نمی‌دانند به این خاطر است که اعتیاد را به‌مثابه یک بیماری می‌دانند که نیازمند درمان است و بیماری‌ها نیاز به خدمات درمانی و

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

کمک اجتماعی دارد درحالی‌که ماری‌جوانا از دید کنشـــگران اختلالی ایجاد نمی‌کند تا اینکه نیاز به درمان باشد و هر زمان باشد افراد می‌توانند با خواست و اراده خود ترک کنند و به‌مانند دیگر مواد مخدر منجر به نابودی فرد نمی‌شود چون میزان مصرف آن قابل‌کنترل است. کنشگران بر این باور هستند که آینده و نوع مصرف در کنترل‌شان است و هرگاه بخواهند سرنوشت خود را رقم می‌زنند و شرایط موجود تغییرپذیر است. خودمهارگری میزان اعتمادی اســـت که فرد به توانایی‌های خود و همتایان خود نســـبت به تغییر می‌دهد. نگاهی که اغلب کنشگران در خصوص نوع مصرف خود دارند به این شکل است که در بسیاری از مواقع تجربه ترک در یک بازه طولانی داشتن و هیچ‌گاه آسیب روحی و جسمی کسب نکردن و یا مصرف کم مصرف‌کنندگان در هفته باعث شده است وابستگی فرد به ماری‌جوانا را کمتر بدانند و از این نظر خود را از معنای ذهنی که جامعه از اعتیاد دارد فاصله بگیرند. ترک آسان این ماده از دید کنشگران یکی از دلایل نپذیرفتن اعتیاد به این ماده اســـت چون برخلاف دیگر مواد نیاز به درمان ندارد و شـــخص معتاد همه حال درگیر رفع وابستگی جسمانی و روانی از ماده است. فعالیت‌های روزمره کنشگران باعث می‌شود که هر چیزی به‌عنوان روال عادی تعریف شـــود و مصـــرف ماری‌جوانا هماننـد دیگر کنش‌های روزمره در زندگی دیگر آدم‌ها، شـــکل روتین خود را گرفته اســـت. روتین‌ها اعتیاد در نظر گرفته نمی‌شـوند مثل صـبحانه خوردن، دانشـگاه یا به محل کار رفتن و غیره که ضرری برای زندگی شخص ندارد. روتین تلقی شدن ماری‌جوانا در حیات اجتماعی‌شان یک‌روال معمولی همچون دیگر کنش‌هاست و از نظر آن‌ها اعتیاد به‌حساب نمی‌آید.

برای مثال مصاحبه‌شونده پنجم این‌طور بیان می‌کند:

وابســـتگی جســـمی و روانی هم بهش ندارم و فقط عادته و هر وقت اراده کنم میتونم ترک کنم و بخوام میتونم و اراده‌ام دســـت خودمه و بارها شـــده ترک کردم و عادت هم صرفاً به این جهت هستش که توی جمع می‌کشم. هفته‌ای سه چهار بار می‌کشم اما با توجه به تعریفی که دارم و کنترل هم می‌کنم معتاد نیستم.

برای مثال مصاحبه‌شونده پانزدهم این‌طور بیان می‌کند:

سال شانزدهم، شماره ۶۵، پاییز ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 65, Autumn 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

شخص معتاد شخصیه که با مصرف مواد قدرت زندگی و ادامه دادن رو پیدا میکنه و خب این شخص رو ما باید مثل بیماری که بیماری تنفسی دارد و وابسته هست به کپسول اکسیژن ببینیم، شخص معتاد هم همین‌طور اون تا زمانی که حل نکنه ماده‌ای که بهش اعتیاد داره رو نمیتونه فعالیت دیگه ای انجام بده اما فردی که ماری‌جوانا میکشه اثرش شاید یک ساعت باشه و ماده‌ای نیست که فرد به خاطرش بره کمپ ترک اعتیاد و زندگی طرف نابود بشه.

برای مثال مصاحبه‌شونده دهم این‌طور بیان می‌کند:

ماری‌جوانا مثل خیلی از رفتارهای ما در زندگی عادی هستش نمیشه مصرف‌کنندگانش رو معتاد در نظر گرفت. ببین فرض کن رفتی به یک مسافرتی یکی دوست داره آهنگ گوش بده خوشحال بشه یکی دوست داره غذا زیاد بخوره و یا هر سرگرمی که احساس خوشایندی بهش میده.

بی‌تفاوتی ارزش‌های اجتماعی

کنشگر بین خواسته‌های خود و پاداش‌های جامعه قرار می‌گیرد و در چنین وضعیتی احساس دوگانگی پیدا می‌کند از یک سمت اگر مصرف خود رها کند از خواسته‌ها و معیارهای فردی برای تصمیم‌گیری دور می‌ماند و از یک سمت به مصرف آن بپردازد با برخورد ناسازگارانه جامعه روبرو می‌شود و یک واقعیت ذهنی برای فرد شکل می‌گیرد که تعلق و وابستگی با ارزش‌های عموم جامعه و نیز خانواده خود احساس نمی‌کند و به بی‌تفاوتی و شاید تنفر ارزش‌ها و باورهای جامعه منجر شود. در نتیجه جستجوی مصرف یا تداوم مصرف برای انتخاب و لذت، ارزش‌های فردگرایانه را تقویت می‌کند و مصرف شکل فردگرایانه بدون توجه به نظم اجتماعی شکل می‌گیرد؛ از همین روی، ضروریات مصرف با توجه به کارکردهای آن منجر به مشروعیت بخشی کنش افراد می‌شود. فشارها ناهمنوایی را بیشتر می‌کند و به‌نوعی عامل بازدارنده محسوب نمی‌شوند و تنها انزوای اجتماعی کنشگران را افزایش می‌دهد. بروز عکس‌العمل نتیجه تعامل بین شخصیت و محیط است که افراد تمایلی به استقلال فردی دارند و به باورها و نهادهای عرفی توجه‌ای ندارند و نگرش سهل گیرانه تری نسبت به تخطی از هنجارها و مصرف ماری‌جوانا نسبت

سال شانزدهم، شماره ۶۵، پاییز ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 65, Autumn 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

به اطرافیان ازجمله خانواده دارند. از سوی دیگر، شکست در روند جامعه‌پذیری نشان از عدم پیوند تفاسیر و باورهای فرد و جامعه است و ضعف این پیوند منجر به کاهش جامعه‌پذیری فرد در جامعه می‌شود و شهرت و منزلت اجتماعی خود را در میان همتایان پیدا می‌کند.

برای مثال مصاحبه‌شونده یازدهم این‌طور بیان می‌کند:

مردم توی جامعه بجای اینکه توی جامعه بیشتر درکت کنن وقتی که متوجه میشن داری مصرف می‌کنی، بیشتر از کنارت رد میشن برچسب میزنن که میگن آخر عاقبتت چیه و بدبختی و اینجور چیزا. مثل این میمونه روی یک آتیشی بنزینی بریزی و بدترش کنی و این امر منجر میشه من از روی لج بیشتر بکشم و بیشتر ادامه میده چون کسی منو نمیفهمه و این حس طرد شدن منجر به لج کردن میشه؛ اما دوستام منو درک میکنن و پای صحبت‌ها و مشکلاتم میشینن و این باعث میشه بیشتر کنار دوستام باشم.

برای مثال مصاحبه‌شونده دوم اینطور بیان می‌کند:

مصرف ماری‌جوانا حقمه و باید تجربه کنم چون خودم انتخاب کردم و جایی دارم خطا میکنم و به‌صورت افراطی انجام میدم دوستان، فامیلا و یا مراکز درمان با کنترل به من یکسری توصیه‌ها رو انجام بدن نه اینکه پنهانی بکشم ولی منو مجبور نکنن که نکشم فقط توصیه کنن و فقط بدی و خوبی شو به اون فرد بگیم. اون شخص با توجه به منطق و تجربه‌اش تصمیم بگیره انسان‌ها قوه انتخاب و اختیار داره. همین باعث تابو بودن و درک نکردن دیگران و نگاه به شدت تند باعث میشه که پنهانی مصرف کنیم.

مشروعیت بخشی کنش

در بین کنشگران این باور وجود دارد که معیار و قوانین مرسوم نسبت به مصرف ماری‌جوانا با سنت همراه است و مانند سایر کشورها با عقلانیت تدوین‌نشده؛ آنان باور دارند که در سایر کشورها نسبت به ماری‌جوانا نگاهی عقلانی به‌مثابه دارو و نه ماده مخدر، کنترل مناسب و تفسیری غیر از معتاد و مجرم در نظر گرفتند. کنشگران باور دارند که نگرش خود را با جهان هماهنگ کرده‌اند کنشگران قوانین سایر کشورها را عاملی برای تداوم مصرف این ماده می‌دانند و بر این باور هستند که بازاندیشی مصرف ماری‌جوانا معطوف به

سال شانزدهم، شماره ۶۵، پاییز ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 65, Autumn 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

فرهنگ‌های جهانی اســت. افراد با اســتانداردهای خود هم هویت و هم کنش‌های خود را تعریف کرده و بدان معنا می‌بخشند. آنان همچنین مستعد تغییر می‌باشند و از طریق آگاهی و تداوم تجربه‌های افراد، نوع مصرف خود را تغییر می‌دهند و اعتقادی نیز در مورد توانایی خویش برای ترک ماری‌جوانا بر اســاس تجربیات خود درگذشــته دارند که می‌تواند با افزودن باورهای خودمهارگری تقویت شــود. این دیدگاه با ویژگی‌های خاص خود می‌تواند بسیاری از مصرف‌کنندگان را طبقه‌بندی کند؛ این آگاهی و اطلاع نسبت به نوع مصــرف و وجود کارکردهای مناســب از دید مصــرف‌کنندگان، خود نوعی مشــروعیت بخشــی به کنش‌شــان اســت. به عقیده مصــرف‌کنندگان، گروه انتخاب‌شــده از ســوی خود کنش‌های عقلانی را دارند و افراد در انتخاب همتایان خود نقش بســزایی داشــته و بر این باور هســتند که پیوندهایشــان با گرایش‌های عقلانی ســامان پیدا می‌کند. این اعتبارها راهی برای مشــروعیت بخشــی کنش مصــرف‌کنندگان اســت که شــخص نظام معنایی متفاوتی از کنش خود ایجاد می‌کند.

برای مثال مصاحبه‌شونده شماره چهاردهم این‌طور بیان می‌کند:

این قضیه که کشورهای دیگه قانون مصرف ماری‌جوانا آزاده تاثیرگذاشته روی من که تجربه کنم که چرا جوان کشــور دیگه میتونه آزادانه انتخاب کنه و مصــرف کنه و منم فکر می‌کنم همچین حقی دارم که یک‌بار تجربه کنم. همین امر باعث شــده که قابل پذیرش تر بشه.

برای مثال مصاحبه‌شونده نخست این‌طور بیان می‌کند:

وقتی تو یک کاری رو انجام میدی و دیگه جایی میرســه که باعث آزارت میشــه و نمیتونی ترکش کنی میشــه اعتیاد. مثلاً من زیاد ســیگار میشــکم ولی وقتی میرم خونه پیش خانواده دو هفته نکشیدم و اذیت هم نشدم به این نمیگن اعتیاد و من و دوستام با شناخت از ماری‌جوانا رفتیم سمتش در غیر این صورت هیچ وقت این کار رو نمی‌کردم و اطلاع دارم از همه چیزش و در مصرف هم کنترل‌شده رفتار می‌کنیم.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

مدل پارادایمی پژوهش: اعتیاد خوشایند

مدل زیر براســـاس تبیین‌ها و یافته‌هایی که پیش‌تر ارائه شـــد و در جدول مفهومی نیز ذکر شده، در شکل ۱ ترسیم شده است. در واقع جریان فرآیندهایی که در بخش داستان ارائه شده است، به صورت تصویری در شکل ۱ مشاهده می‌شود.

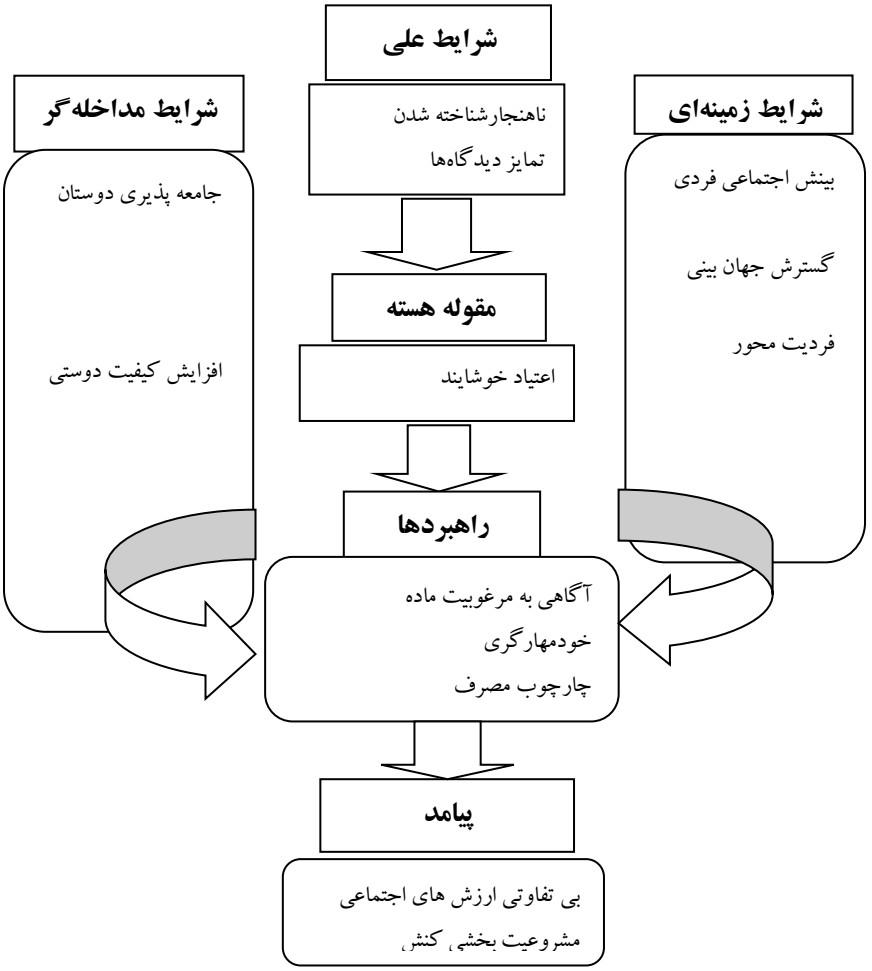

شکل ۱: مدل پارادایمی معنای ذهنی مصرف‌کنندگان ماری‌جوانا

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعهٔ حاضر با رویکرد کیفی و تکنیک‌های مصاحبه‌های نیمه ساخت‌یافته و مسئله محور، به بررسی شناخت دقیق شرایط بروز نظام معنایی متفاوت مصرف‌کنندگان ماری‌جوانا از اعتیاد پرداخته است. مسئلهٔ مورد نظر در این پژوهش شناخت عمیق یک پدیدهٔ اجتماعی و

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

به‌موازات آن، یک واقعیت اجتماعی است که در نظام معنایی هر فرد از اعتیاد شکل می‌گیرد؛ این نظام معنایی می‌تواند تجلیاتی فردی در گروه‌های ثانویه جامعه دانست که به عادی‌سازی مصرف ماری‌جوانا می‌پردازند.

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که کنشگران تعریف متفاوتی از اعتیاد ارائه می‌دهند. تعریف ارائه شده نشان می‌دهد که کنش‌گران معتاد بودن خود به ماری‌جوانا را نمی‌پذیرند؛ با این توجیه که این ماده مخدر را کنترل شده یا تفریحی مصرف می‌کنند. در ارائهٔ تعریفی خوشایند از اعتیاد عوامل نهادی، اجتماعی و فردی نقش پررنگی دارند.

مصرف‌کنندگان ماری‌جوانا

به دلیل قائل شدن ویژگی‌های منحصر به فرد برای این ماده مخدر در مقایسه با دیگر مواد مخدر و تفاوت الگوی مصرف آن،

مصرفش را اعتیادآور نمی‌دانند. بنابراین با بازاندیشی در مصرف ماری‌جوانا و تبدیل کردن آن به بخشی از زندگی و حیات اجتماعی‌شان، کارکرد مثبتی برای مصرف این مادهٔ مخدر قائل می‌شوند.

ایده‌های برگرفته از نظریه‌ها و پژوهش‌های انجام شده در اعتباربخشی به یافته‌ها و تدوین یک مدل نظری جامع قابل‌اتکا و استناد در این تحقیق موثر بوده است. یافته‌های این پژوهش با پژوهش‌های آزبورن و فوگل (۲۰۰۸)، بهارلوئی، ناصری و ربانی (۱۴۰۰)، هالبک و ویتو (۲۰۲۱) و صفری و حقی (۱۴۰۰) در تبیین علل گرایش به مصرف موادمخدر ازجمله معاشرت افتراقی، مشکلات ساختاری، آسیب روحی و روانی، فعالیت‌های اوقات فراغت و برای کسب لذت و آرامش همسو است. همچنین در تحقیقاتی چون پارک و همکاران (۲۰۲۰) و خدری و همکاران (۱۳۹۹) درخصوص فاصله میان باورهای مصرف‌کننده موادمخدر و جامعه همسو است. براساس مدل پارادایمی، نظام معنایی اعتیاد از سوی کنشگران تحت تاثیر شرایط خاصی بوده است که در سه دسته شرایط علی، شرایط زمینه‌ای و شرایط مداخله‌گر طبقه‌بندی شده‌اند. شرایط علی شامل نگاه حذفی و نگاه تعمیم‌گرایانه است. شرایط مداخله‌گر نیز شامل جامعه‌پذیری دوستان و افزایش کیفیت دوستی می‌باشد. به علاوه، بینش اجتماعی فردی، گسترش جهان‌بینی و فردیت‌محور در شرایط زمینه‌ای

سال شانزدهم، شماره ۶۵، پاییز ۱۴۰۱
Vol.16, No. 65, Autumn 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

طبقه‌بندی می‌شود. شرایط مذکور به طور کلی در امتداد با یکدیگر منجر به پدیده‌ای به نام اعتیاد خوشایند می‌شوند که درخصوص کنش خود استراتژی‌های خاصی را اتخاذ نموده‌اند که منجر به پیامدهایی چون، بی‌تفاوتی ارزش‌های اجتماعی و مشروعیت‌بخشی به کنش خود می‌شود.

زمانی که رفتاری چون مصرف ماری‌جوانا در شبکه‌ای از مفاهیم و تعاریف قرار گیرد چارچوب نظری را شکل می‌دهد که امکان فهم رابطه‌ای بین جامعه و ساختار با مصرف‌کنندگان ماری‌جوانا را منعکس‌می‌کند و همچنین معنا و تجربه اجتماعی فرد مصرف کننده از گروه‌های درگیر با مصرف این مادۀ مخدر را نشان می‌دهد. درنتیجه کنشگران با توجه به تجربه‌های مصرف، مقاصد و اهداف خود دست به تفسیر می‌زنند و نظام معنایی‌شان را از این مسئله روشن می‌کنند. نظام معنایی کنشگران از اعتیاد، طی یک فرایند از طریق کنش متقابل دیالکتیکی بین نظام معنایی جامعه از مصرف این مادۀ مخدر و نظام معنایی که مصرف کنندگان آن را می‌سازند، به وجود می‌آید. همچنی مصرف‌کنندگان، کنش خود را از جهت اینکه عقلانی است می‌پذیرند و مسئولیت کنش خود را قبول می‌کنند. این دو گزارۀ عقلانی بودن و مسئولیت‌پذیری در برابر کنش، مصرف ماری‌جوانا را در نظام معنایی آن‌ها به امری مشروع تبدیل می‌کند. در معنای دیگر، با توجه به آنتروپی شکل‌گرفته در جامعه، کنشگران با فراز و نشیب‌های زیادی در زندگی مواجه‌اند که منجر به تولید سود و ضرر در محتواهای زندگی فرد می‌شود که از طریق عمل آگاهانه و عقلانی طبق یک فرایند نظام معنایی افراد، یک کنشی جایگزین کنش دیگر می‌شود و به‌موازات آن ارزش‌ها و هنجارهای جدیدی شکل می‌گیرد. کنشگران باور دارند چون نقش ماری‌جوانا، جایگاه مثبتی در زندگی‌شان داشته است و نتایج مثبتی از آن دیده‌اند؛ نمی‌توانند آن را با دیگر مواد مخدرِ ویرانگر یکسان بدانند. مهارت‌های کنترل مصرف و استدلال‌گری نسبت به کنش و ایجاد ارتباط بین نظام معناییِ خود با استدلال‌های علمی، مقایسه خویش با شهروندان کشورهای دیگر در مصرف ماری‌جوانا، مصرف ماری‌جوانا را به‌مثابه محافظی مشروع در برابر آنتروپی و هنجارهای حاکم می‌دانند و اعتیادآوری این مادۀ مخدر را انکار می‌کنند.

سال شانزدهم، شماره ۶۵، پاییز ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 65, Autumn 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

جریان فرآیندها و فعالیت‌هایی که در بستر این تحقیق اتفاق افتاده است، نشان می‌دهد پدیدهٔ مرکزی اعتیاد خوشایند است. به عبارت دیگر، بر اساس تحلیل داده‌های تحقیق شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر برساخت‌دهندهٔ اعتیاد خوشایند بین مصرف کنندگان ماری‌جوانا است. مصرف کنندگان ماری‌جوانا فهم‌شان از اعتیاد به این مادهٔ مخدر در گروه شکل می‌گیرد. این بستر با مکانیزم‌های توجیهی که در آن استفاده می‌شود مثل لذت‌بخش بودن، بهانه‌ای برای دوستی، کنترل داشتن بر زندگی و کسب موفقیت، اعتیاد ماری‌جوانا را به اعتیادی خوشایند تبدیل می‌کند. همچنین مصرف این مادهٔ مخدر راه‌حلی برای تحمل ناکامی‌های اقتصادی و اجتماعی است. مضاف بر این، اعتیاد خوشایند ضعف‌های شخصیتی افراد در زندگی اجتماعی‌شان را پوشش می‌دهد و آن‌ها را برطرف می‌کند. از دید کنشگران، باورها و ارزش‌های حاکم در جامعه نسبت به ماری‌جوانا خلاف علم و عقل و نیز منسوخ شده است. از این روی، کنشگران با قدرت فکری و دانش خودشان به پذیرش کنش و معنای ذهنی‌شان از اعتیاد روی می‌آورند و در کنار آن، از بسیاری از ارزش‌ها و هنجارهای حاکم در جامعه نسبت به مصرف ماری‌جوانا عبور می‌کنند. این شیوه از این جهت برای کنشگر خوشایند است که به یک استقلال فکری و آگاهی در مقابل جامعه‌ای دست‌یافته است که از دید مصرف‌کنندگان خلاف علم و عقل است. کنش و معنای ذهنی از اعتیاد کنشگران به این دلیل خوشایند است که توانسته‌اند از بند کنشگری‌های عملی و نظری جامعه رها شوند و باورها، ارزش‌ها و هنجارهای مربوط به زیست جهان خود را خلق کنند. این میل آگاهانه و تصمیم‌گیری بر سنجیدن هزینه و فایده مصرف ماری‌جوانا برای کنشگران خوشایند است. درنتیجه، اعتیاد خوشایند نه فقط از روش‌های عمل‌گرایانه شناسایی قابلیت‌های ذهنی، بلکه بی‌تفاوتی در برابر آنچه به فرد گزینه‌ها و راهکارهایی را برای چگونه بودن و زیستن ارائه می‌دهد، نشات می‌گیرد.

چنانچه ذکر شد تعریف جدید اعتیاد از مصرف ماری‌جوانا در گروه‌هایی شکل می‌گیرد که کنشگر سرنوشت و تجربیات مثبت مشترک با دیگر اعضای گروه دارد که هویت جدید و پذیرفته‌شده‌ای برای فرد شکل می‌گیرد که پیش از آن در زیست جهان حاکم موفق به تائید نشده است. بی‌شک نهادهای انتخابی موجود، چیرگی نوع خاصی از

سال شانزدهم، شماره ۶۵، پاییز ۱۴۰۱
Vol.16, No. 65, Autumn 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

سبک زندگی بر جوانان، مقررات گذاری بیش از حد و قدرت بی‌مهار است که گروه‌های مصرف را جایگزین سرمایه اجتماعی مدنی و مشارکتی و یا جامعه توده‌وار کرده است تا حقوق و آزادی خود را مطالبه کنند. درنتیجه کنشگران احساس می‌کنند که از آزادی فردی برخوردار نیستند و به دنبال راه برون‌رفت از وضعیت جاری هستند که کنشگر آزادی رسیدن به اهداف و لذت‌های خودش را در چنین گروه‌هایی که از ویژگی تکثرگرایانه‌ای برخوردار است، پیدا می‌کند که پیش از آن شاهدش نبوده است و به این خاطر کنش و نظام معنایی با لذت و خوشایندی همراه می‌شود.

همانگونه که مدل پارادایمی نشان می‌دهد نظام معنایی اعتیاد از سوی مصرف‌کنندگان ماری‌جوانا به‌مثابه یک فعالیت خرده‌فرهنگی و اجتماعی است که در گروه‌های همسالان رخ می‌دهد؛ گروهی که نگرش‌ها و رفتارهای مشترکی دارند و خود را متفاوت از غیرمصرف‌کنندگان درنظر می‌گیرند. مصرف ماری‌جوانا میانجی هویت شخصی فرد با هویت او در گروه است، به این معنا که فرد برای تعامل و نمایش خود در گروه ماری‌جوانا را مصرف می‌کند و از همین طریق به یک تعریف جامع از اعتیاد دست پیدا می‌کند. به زعم مصرف‌کنندگان، گروه آن‌ها به دلیل مصرف آگاهانه و کنترل شده‌ای که دارند، معتاد محسوب نمی‌شوند. از دید کنشگران، این ماده برخلاف دیگر موادمخدر که برچسب اعتیاد هم به آن‌ها زده می‌شود به مسئولیت‌ها و موقعیت‌های شخصی و اجتماعی ضربه‌ای وارد نکرده است. مضاف بر این مصرف این ماده صرفاً در اوقات فراغت تأثیرگذاری‌اش را در سایر جنبه‌های زندگی آن‌ها به حداقل رسانده است. افزون براین، از نگاه مصرف‌کنندگان ماری‌جوانا، برچسب اعتیاد به مصرف‌کنندگان به‌مثابه یک منحرف مقبولیت اجتماعی کنشگر را زیر سئوال می‌برد و به تبدیل شدن او به یک مجرم می‌تواند کمک کند. این ایده که مصرف‌کننده تحت کنترل مادۀ مخدر قرار می‌گیرد و می‌تواند او را به رفتارهای مجرمانه سوق‌دهد، کاملاً رد می‌شود. به همین دلیل به ماری‌جوانا نمی‌توان برچسب اعتیادآور زد.

براساس یافته‌های این پژوهش می‌توان پیشنهاد داد که تابوشکنی درخصوص این مسئله در سطح جامعه و خانواده شکسته شود و دلیل مصرف و شکل مصرف مورد بررسی قرار گیرد. همچنین با تحقیقات بیشتر در یک بازه زمانی بلند مدت ابعاد مختلف مسئله بررسی

سال شانزدهم، شماره ۶۵، پاییز ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 65, Autumn 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

شود، تا با اتکا به آن‌ها بتوان سیاست‌گذاری منطقی‌تر و علمی‌تر را جایگزین سیاست‌گذاری‌های فیزیکی و همراه با خشونت کرد. هزینه‌هایی که صرف مبارزه با مواد مخدر ازجمله مبارزه با قاچاق و هزینه‌های نگهداری بازداشت‌شدگان می‌شود بهتر است در زمینه آگاهی و آموزش و بهبود خدمات سلامت روان برای کاهش گرایش به مصرف مواد مخدر در زمینه خوددرمانی صورت گیرد.

منابع

استراوس، انسلم و کربین، جولیت (۱۳۹۸). *مبانی پژوهش کیفی فنون و مراحل تولید نظریه‌ای*. ترجمه ابراهیم افشار، تهران: نشر نی. (تاریخ انتشار به زبان اصلی، ۱۹۹۸).

ایمان، محمدتقی (۱۳۹۱). *روش‌شناسی تحقیقات کیفی*. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

بلیکی، نورمن (۱۳۹۶). *طراحی پژوهش‌های اجتماعی*. ترجمه حسن چاوشیان، تهران: نشر نی. (تاریخ انتشار به زبان اصلی، ۲۰۰۰).

بهارلوئی، مریم؛ ناصری، میلاد و ربانی، علی (۱۴۰۰). فهم نظام معنایی دانشجویان غیربومی از تجربهٔ مصرف سیگار در دانشگاه (موردمطالعه: دانشجویان غیربومی دانشگاه اصفهان). *مجله پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران*، ۱۰(۳۲)، ۴۶-۲۳.

جوادی، محمدحسین؛ اونق، نازمحمد و قربانی، علیرضا (۱۴۰۰). تعیین مولفه‌های اجتماعی موثر بر افزایش اعتیاد در جامعه (مورد مطالعه: شهر بجنورد). *مجله اعتیاد پژوهی*، ۱۵(۶۲)، ۱۸۴-۱۶۷.

خدری، بهزاد؛ زاهدی اصل، محمد؛ پروین، ستار و ذکایی، محمد (۱۳۹۹). فهم فرآیند اعتیاد با ترسیم جایگاه طبقاتی سوءمصرف کنندگان مواد (ارائه‌ی یک نظریه‌ی زمینه‌ای). *مجله اعتیاد پژوهی*، ۱۴(۵۶)، ۴۰-۱۳.

ریتزر، جورج (۱۳۹۶). *نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر*. ترجمه: محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی. (تاریخ انتشار به زبان اصلی، ۲۰۱۷).

صفری، حسین و حقی، ناصر (۱۴۰۰). مطالعه کیفی عوامل اجتماعی اعتیاد به مواد مخدر، مطالعه موردی: معتادین مواد مخدر شهر کلیبر. *مجله مطالعات جامعه‌شناسی*، ۱۴(۵۰)، ۱۰۴-۸۹.

فرخی، میثم و شهبازی، امین (۱۳۹۷). مطالعه کیفی تجربه زیسته اعتیاد به ماری‌جوانا در میان دانشجویان شهر تهران. *مجله بررسی مسایل اجتماعی ایران*، ۹(۲)، ۲۵۸-۲۳۷.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]

فیض اللهی، علی و باپیری، امید علی (۱۴۰۰). واکاوی دلایل، زمینه‌ها و پیامدهای مصرف مواد مخدر در بین نوجوانان (مورد مطالعه نوجوانان شهر ایلام). *مجله اعتیادپژوهی*، ۱۵(۶۲)، ۱۶۵-۱۴۱.

نعمتی سوگلی تپه، فاطمه؛ شاهمرادی، سمیه؛ رحیمی، فاطمه السادات و خالدیان، محمد (۱۳۹۹). بررسی عوامل تاثیرگذار در سوءمصرف مواد مخدر و اعتیاد با رویکرد گراندد تئوری. *مجله اعتیاد پژوهی*، ۱۴(۵۷)، ۳۴-۱۱.

References

Akers, R. L. (1991). Addiction: The Troublesome concept. *The journal of drug issues*, 21(4), 777-793.

Becker, H .S. (1966). *Outsiders; studies in the sociology of deviance*. New York: The free Press.

Hahlbeck, S. M., & Vito, A. G. (2021). Adolescent marijuana dependence: the role of social bonds and social learning theory. *Journal of psychoactive drugs*, 54(1), 43-53.

Marijuana Consumption Remains High in Iran (2022, April 11). Retrieved from https://iranopendata.org/pages/62

Osborne, G. B., & Fogel, C. (2008). Understanding the motivations for recreational marijuana use among adult Canadians. *Substance use & misuse*, 43(3-4), 539–572.

Park, S., Yun, G, W., Moser, L., & Cortes, D. (2020). U.S. college students' marijuana information sources, confidence in knowledge, and objective knowledge. *Journal of health communication*, 25(11), 859-869.

Quintero, G., & Nichter, M. (1996). The Semantics of Addiction: Moving beyond Expert models to lay understandings. *Journal of psychoactive drugs*, 28(3), 219-228.

Walker, D., Firebuagh, C. M., Craft, G., Mckiernan, P., & Plamisano, C. (2022). Therapy in the age of legalized marijuana: a qualitative study of counselors' experience in responding to patient marijuana use. *American journal of qualitative research*, 6(1), 85-106.

Willoughby, J. F., Hust, S. J., Li, J., Couto, L., Kang, S., & Domgaard, S. (2020). An exploratory study of adolescents' social media sharing of marijuana-related content. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, 23(9), 642-646.

سال شانزدهم، شماره ۶۵، پاییز ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 65, Autumn 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-11]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.65.149]